

УДК 711.437/438(477)

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СЕЛИЩ МІСЬКОГО ТИПУ УКРАЇНИ

Я. Фамуляк, в. о. доцента

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Законом України від 4 березня 2004 року № 1580-IV було затверджено загальнодержавну програму розвитку малих міст та селищ міського типу. У цій програмі визначено основні напрями соціально-економічного розвитку малих міст України до 2010 року, а також вона містить науково-методичні, економічні, організаційні, правові заходи щодо забезпечення розвитку цих поселень.

Упродовж останнього десятиріччя в сільській місцевості посилилися такі тенденції, як перехід все більшої кількості поселень до групи малих та різке загострення в останніх соціально-економічних, демографічних, функціонально-планувальних проблем. Подальший розвиток таких тенденцій може суттєво погіршити умови життя та праці сільського населення, призвести до загрозливого скорочення сільської поселенської мережі, негативно вплинути на ступінь господарського освоєння території та розвиток сільськогосподарського виробництва.

Кожну проблему належить вирішувати, виходячи з пріоритету інтересів людини: вибору форм господарства, виду діяльності, розпоряджання створеним продуктом, вимогами до створення найкращих виробничих умов, житловою ситуацією, умовами відпочинку, соціально-культурною і побутовою забезпеченістю. Усе це пов'язано з відповідно організованими будівлями, спорудами, комплексами, поселеннями, територіями [1].

Тому в сучасних умовах збереження і розвиток сільської поселенської мережі України неможливі без вирішення проблеми розвитку селищ міського типу і відродження малих сільських поселень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки селище міського типу охоплює елементи і міста, і села, найближчими до нашого дослідження є наукові праці, присвячені соціально-економічному і містобудівельному розвитку малих містечок [2]. Стосовно специфічних вимог до планувальної та архітектурно-просторової організації таких поселень різного функціонального призначення і місця в системі розселення, то їх розкрито в тому чи іншому аспектах у працях Б. Посацького, М. Габреля, Г. Петришин, Ю. Криворучка, М. Бевза, Г. Шульги, С. Кравцова та ін.

Постановка завдання. Завдання нашого дослідження – дослідити та з'ясувати, як саме соціально-економічні, демографічні та функціонально-

планувальні проблеми впливають на просторовий розвиток селищ міського типу в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розбудови держави у малих містах – складна економічна та соціальна ситуація, передусім у сфері формування й функціонування ринку праці. Селища міського типу як структурний елемент розселення нині переживають найбільшу кризу у соціально-економічному розвитку. Вони опинилися на роздоріжжі між містом і селом. Їх роль визначалася сукупністю розташованих на території адміністративно-господарських, курортно-рекреаційних, транспортно-торгових, комунально-побутових і виробничих об'єктів [3].

Недостатнє врахування специфіки малих міст під час проведення економічних реформ загострило соціально-трудова відносини в них, призвело до безробіття у значних масштабах. Виконання соціально-економічних і культурних програм розвитку територіальних громад малих міст не забезпечене фінансовими ресурсами для виконання робіт із зовнішнього й інженерного благоустрою забудови і міської території загалом. Важливість визначення економічних механізмів перспективного розвитку малих міст зростає завдяки підвищенню ролі органів місцевого самоврядування у зв'язку з передачею в регіони багатьох функцій та повноважень з управління соціально-економічним розвитком, що посилює вплив територіальних громад на формування містоутворювальної бази й сфери зайнятості населення. Реформування суспільно-виробничих відносин ставить перед фахівцями-урбаністами складні проблеми розвитку містобудівних систем в умовах жорстких екологічних, ресурсних та моральних імперативів [4].

Сьогодні загострилася проблема освоєння території таких поселень та їх територіального розвитку, тому що відсутня містобудівельна документація, адаптована до сучасного стану багатьох містечок країни.

Актуальною є проблема передачі в комунальну власність громад колишніх територій спецпризначення, зокрема територій військових частин.

Малі й середні міста (у тому числі селища міського типу) – найрізноманітніша в типологічному аспекті категорія населених місць, у рамках якої істотно розрізняють поселення як різних регіонів країни, так і різних функціональних типів – промислові, рекреаційні, аграрні, туристичні, наукові тощо. Тому найважливішою проблемою їхнього розвитку стає проблема забезпечення глибокодиференційованого підходу до формування економічної бази, вирішення питань їхнього планування й забудови, з урахуванням надзвичайного різноманіття умов їхнього формування в різних регіонах за виконанням різних народногосподарських завдань.

Недооцінка у розробці генеральних планів цих поселень, характеру існуючої економічної бази, і особливо – закономірних тенденцій, що сформувалися, її розвитку (насамперед у зв'язку зі специфічною роллю малих і середніх міст у системі виробництва й розселення відповідної адміністративної області), на практиці призводять до значних відхилень від пропозицій генеральних планів. Запроектована свого часу галузева структура економічної бази містечок – районних центрів – найчастіше істотно відрізняється від тієї, котра складається сьогодні.

Для створення найзручніших і найсприятливіших у санітарно-гігієнічному відношенні умов проживання населення проводять функціональне зонування території, що визначає раціональне взаємне розміщення окремих елементів селища.

Чітке розмежування на функціональні зони не завжди було характерним для організації сільських поселень. Основою допромислового селища є просторове суміщення функцій праці, побуту і відпочинку мешканців. Промислова революція XIX ст. та концентрація виробництва дали визначення новим принципам зонування.

Виходячи зі створення найкращих умов праці, побуту й відпочинку населення, планувальна структура селищ міського типу означає розміщення на їх території зон для виробництва, житла, громадського центру і відпочинку, зв'язку між ними і структурною організацією кожної зони.

Просторова організація селища традиційно ґрунтується на трьох основних його функціях: робота, житло, відпочинок. До завдань містобудівників входить раціональне поєднання цих функцій в єдиний міський організм. Тому його планувальну структуру оптимізували виходячи з мінімізації трудових переміщень. Існувала практика концентрації промисловості у спеціальних зонах із близько розташованим житлом, відокремленим санітарною зоною: житлові групи і житлові квартали формували виходячи з принципів доступності установ обслуговування різного рангу; виробничі об'єкти ізолювали від житла захисними санітарними смугами, забезпечували гігієнічний режим у забудові.

Пізніше містобудівні концепції еволюціонували в бік більшої значущості пересування, екології та соціальних факторів. Нові функції селища визначалися як населення, природа, робота і пересування. Просторову структуру селища міського типу почали подавати як всеускладнювальну соціально-економічну систему з комплексом функціональних зв'язків і тенденцією перманентного розвитку, як живий організм. Планувальні елементи почали розуміти як оптимальне поєднання житлових, промислових, обслуговуючих та соціально-культурних функцій, об'єднаних у виробничо-сельбищні райони.

На підставі базових теоретичних розробок кінця ХХ ст. можна вважати, що реконструкція сільського поселення полягає в тому, щоби відповідно до сучасних вимог реструктуризувати сільськогосподарське виробництво та соціально-побутову інфраструктуру, змінити архітектурно-планувальну систему, зважаючи на художньо-композиційні засади й існуючі традиції [5].

У формуванні простору поселення важливого значення набули науково-виробничі комплекси, які не становлять екологічної небезпеки та розміщуються поблизу житлової забудови.

Населені пункти належить розглядати як складові єдиної планувальної системи агломерації, в якій окремі частини втрачають ізольованість і доповнюють одна одну. Селище міського типу стає наділеним подвійними функціями: з одного боку, внутрішньоміськими, а з іншого – агломераційними. Тоді його просторово-планувальна структура підпорядковується цим функціям, і планувальні елементи диференціюються за призначенням.

Висновки. Методика розробки містобудівної документації для селищ, малих та середніх міст повинна бути глибокодиференційована і, взагалі, розглядати треба кожне поселення окремо, вивчати особливості та своєрідність кожного з них для збереження індивідуальності.

Загальні й локальні проблеми планувальної структури тісно пов'язані одна з одною, тому що виділення житлових районів і мікрорайонів, планувальну організацію виробничої зони та інших локальних завдань вирішують на основі загальної структурної побудови селища міського типу. У свою чергу від їхнього вирішення залежать накреслення системи магістралей, формування громадського центру й архітектурної композиції самого поселення.

Одне з основних завдань планувального структурування – забезпечення оптимальних функціональних зв'язків між місцями розселення, праці та рекреації, установами громадського обслуговування з урахуванням частоти їх відвідування та попиту населення.

Розумного використання природних умов можна досягнути лише на основі ретельного вивчення території, її природних водойм, зелених насаджень, рельєфу та інженерно-геологічних особливостей. Органічної єдності природи й міської забудови досягають безпосередньо у процесі створення планувальної структури селища й усієї його об'ємної композиції.

Бібліографічний список

1. Новиков В.А. Архитектурная организация сельской среды : учеб. пособие / В.А. Новиков. – М. : Архитектура-С, 2006. – 376 с.
2. Марков Е.М. Планировка и застройка малых городов: пособие по

- проектированию / Е.М. Марков, В.С. Рязанова. – М. : Стройиздат, 1975. – 200 с.
3. Козак Г. Визначення перспектив містобудівного розвитку селищ міського типу в умовах ринкової економіки / Г. Козак, П. Дяченко // Вісник Львівського державного аграрного університету: архітектура і сільськогосподарське будівництво. – 2003. – № 4. – С. 196-201.
 4. Габрель М.М. Просторова організація містобудівельних систем / М.М. Габрель. – К. : Видавничий дім А.С.С., 2004. – 400 с.
 5. Бистряков Г.К. Архітектурно-просторова організація сіл: Питання реконструкції / Г. К. Бистряков, Л. Г. Литвинов, Ю.Ф. Хохол. – К. : Будівельник, 1991. – 98 с.

Фамуляк Я. Проблеми розвитку селищ міського типу України

Розглянуто основні проблеми нової регіональної політики щодо розвитку селищ міського типу і питання ведення пошуку нових шляхів удосконалення просторової організації поселень. Встановлено основні причини, що перешкоджають забезпеченню збалансованого розвитку сільських населених пунктів.

Ключові слова: містобудування, поселення, планувальна структура, просторовий розвиток, генеральний план, соціально-економічний розвиток.

Famulyak Ya. The problems of urban village development in Ukraine

The basic problems of the new regional policy for urban village development have been considered. The issue of finding new ways to improve the spatial organization of urban villages has been raised. The main reasons that prevent the provision of balanced and sustainable human settlements development have been determined.

Key words: urban development, settlement, planning structure, space development, master plan, socioeconomic development.

Фамуляк Я. Проблемы развития посёлков городского типа Украины

Рассмотрены основные проблемы новой региональной политики относительно развития посёлков городского типа. Затронуты вопросы поиска новых путей усовершенствования пространственной организации поселений. Определены основные причины, которые препятствуют обеспечению сбалансированного развития сельских населённых мест.

Ключевые слова: градостроительство, поселение, планировочная структура, пространственное развитие, генеральный план, социально-экономическое развитие.